

**СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ СТРУКТУРИ
ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ЯМАТО, ЗАФІКСОВАНІ В КОДЕКСІ ЗАКОНІВ
«ТАЙХОРЬО» (702–718 pp.)**

Исследуются особенности государственного строя и административного управления в Ямато путем анализа статей Свода Законов «Тайхоре» (702–718).

Ключевые слова: *Ямато, государственный аппарат, император, должность и ранг, синтоизм и буддизм.*

Досліджуються особливості державного устрою та адміністративного управління в Ямато шляхом аналізу статей Кодексу Законів «Тайхорьо» (702–718).

Ключові слова: *Ямато, державний апарат, імператор, посада й ранг, синтоїзм і буддизм.*

There is a research the special features of polity and administrative governance in Yamato with o help of analysis of Set of laws «Tayhoro» (702–718).

The keywords: *Yamato, state machine, emperor, position and rank, Shinto and Buddhism.*

Дослідження японської політичної думки ускладнюється тим, що науковці й зацікавлені викладачі не завжди володіють японською мовою. Напевно, цим можна пояснити порівняно невеликий інтерес української наукової спільноти до вказаної проблематики. Утім, є багато праць, перекладів з оригіналу, статей, опублікованих англійською, російською й іншими мовами, інтенсивність появи яких в рази зросла в ХХ ст. Зазначимо, що існують цікаві й оригінальні дослідження, зроблені вітчизняними вченими, проте їх порівняно мало. На нашу думку, вітчизняна політична наука має враховувати досягнення іноземних колег, а також докладати більше власних зусиль для безпосередньої роботи з першоджерелами.

Можна зустріти погляд, що в Японії взагалі відсутня філософія й відповідно політична думка, проте здорова логіка підказує нам, що державність, яка в різних формах функціонує безперервно понад 1300 років, може знаходити й певну рефлексію в суспільно-політичних, релігійних і філософських працях. Звичайно, світова політична думка своїм корінням нерідко сягає саме Європейського континенту, а політична думка Європи, без сумніву, набула світової популярності. Сучасне бачення держави, людини й політики, яке також втілюється в реальних політичних практиках, сформувалось значною мірою під впливом саме європейських мислителів. Цим, мабуть, можна пояснити орієнтацію вітчизняної політичної науки на досягнення, зроблені в межах європейського культурного простору. Нерідко ця об'єктивно наявна ангажованість не усвідомлюється, а тому й не піддається цілеспрямованому осмисленню, оскільки ми звикли сприймати певні речі як належні й безальтернативні часто з причини відсутності знань.

Мета цієї статті – звернути увагу вітчизняних науковців і зацікавлених людей на

можливість відкриття для себе цікавого, непростого, проблемного й широкого поля досліджень, системна й спокійна робота на якому може створити нові перспективи взаємодії української та японської суспільно-політичної думки. Потрібно відзначити, що значні, хоча й поодинокі результати такої кооперації вже мають місце в новітній історії України. Про це свідчить аналіз бібліографії в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Проте автору невідомо про існування в українських вишах окремих навчальних курсів, присвячених виключно японській суспільно-політичній, релігійній чи філософській думці. Ця проблематика може бути введена в курс філософії Сходу, проте окремо не диференційована. Така ситуація, на нашу думку, виглядає дещо дивною, хоча б з огляду на фактор економічної взаємодії між сучасною Україною і Японією, симпатії значної частини українського суспільства до високотехнологічних японських товарів.

Відомо, що економіка держав великою мірою детермінована культурними факторами, що визначають мотивацію, ставлення людей один до одного та світу, а також їхні взаємини. Мультикультурний простір ХХІ ст. характеризується інтенсивною взаємодією представників різних держав, що неминуче вимагає від сучасних людей широти мислення, ерудиції, толерантності в поглядах, яка формується через усвідомлення своєї культури й знання про інші, подолання маргінальності як самоідентифікації з міфічним, категоріально суперечливо визначеним простором. Тому, усвідомлюючи обмеженість своїх знань, ми гадаємо, що можна докладати зусиль для подолання пізнавальної невизначеності навіть з огляду на обмеженість доступу до інформаційних ресурсів і джерел. З чогось потрібно розпочинати, навіть порушуючи логіку дослідження, яка, можливо, кристалізується в майбутньому. Тому пропонуємо звернути увагу на Кодекс законів Тайхорьо (702–718 рр.), аналіз статей якого надасть можливість сформулювати уявлення про архітектуру державної влади, соціальні ролі, економічний перерозподіл ресурсів й багато інших культурних особливостей тогочасної японської державності.

Розділ І Кодексу присвячений рангам і посадам. По суті, цей розділ фіксує існування окресленої структури суспільства, визначає процедури можливої соціальної мобільності, ієрархію відносин між людьми в суспільстві, і, що важливо, констатує функціонування державного апарату з чітко визначеними повноваженнями, функціями й відповідальністю. Статті законів першого розділу детально визначають структуру чиновницького апарату держави, а де-факто фіксують, у сучасному розумінні, табель про ранги, що є невід'ємною складовою державного управління. Кожному рангу відповідає певна посада, що означає неможливість обіймати посаду без володіння рангом.

Особливістю японської державності є існування влади імператора, яка в традиційному розумінні не завжди відповідала суті й духу монархічної системи правління. Прикметним є те, що вже на рівні Кодексу законів Тайхорьо (702–718 рр.) імператорська влада вписана в систему державного управління як одна зі складових, а її повноваження та внутрішня ієрархія регламентовані. Перш за все це виявляється в тому, що члени імператорської родини за критерієм спорідненості до імператора поділяються на групи, які мають різні можливості для обіймання посад в

адміністративній системі. Так, Кодекс фіксував поділ на дві основні групи: перша («сінно») – старші сини й дочки імператора, які були йому родичами за прямою лінією (рідні брати й сестри, сини й дочки імператора); друга («сьово») – молодші сини й дочки імператора, які не увійшли до першої групи. Таким чином, конкуренція за владу всередині правлячої еліти була чітко визначена на рівні закону, а сам механізм передання влади не викликав сумнівів, що безумовно сприяло стабільному існуванню інституту влади імператора в Японії протягом всієї писаної історії держави. Японський народ має всі підстави для відчуття гордості, що влада імператора передавалась у межах однієї лінії, не захоплювалася силою зброї, користувалась авторитетом у конкурентних між собою родів феодальної знаті, які скоріше бажали мати прямий вплив на неї, ніж захопити, ліквідувати чи замінити іншим джерелом.

Згадаємо історію Київської Русі, а також складний, заплутаний, непрозорий і часто нелегітимний усередині правлячої еліти механізм передання влади князя, що по суті провокував на кровопролитні війни між рідними братами і, можемо припустити, був однією з причин розпаду держави. Історія імператорської влади в Японії – це історія тісної взаємодії між імператорським двором як символом державної влади та конкурентними між собою феодальними елітами, які прагнули бути якнайближче до символічного авторитету й сакральної святості, традиційно асоційованої персонально з особою імператора. Логіка такої взаємодії знайшла відображення в адміністративній системі, що виявилось у тому, що виконавчу гілку влади в системі імператорської влади обіймав голова найбільш впливового серед конкурентних між собою родів. У VII–VIII ст. представники роду Накатомі очолювали виконавчу гілку влади в системі імператорської влади. Наприкінці VII ст. головна гілка роду Накатомі прийняла прізвище Фудзівара, відповідно до регіону проживання, з яким і увійшла в історію.

З огляду на цю важливу деталь, можемо зробити висновок, що імператорська влада в Японії, очевидно, ніколи не була самостійною, а перебувала під прямим впливом феодальних родів. Також існує думка, що саме ця особливість стала визначальною для неперервного існування інституту влади імператора з часу свого виникнення й дотепер. Склалося так, що імператорська влада традиційно не мала достатніх матеріальних і військових ресурсів, щоб змінити формат взаємин між собою й рештою феодалів. Крім того, очевидно, що інститут імператорської влади в Японії має в своїй основі також феодальне коріння. Свідченням цього є створення історичних хронік, які прославляють владу імператора, закладають фундамент для її легітимності, акцентуючи увагу на її божественному походженні. Паралель з літописами Київської Русі, які були цілеспрямовано створені для реалізації подібних функцій дещо пізніше, є очевидною.

Крім того, система імператорської влади містила вищий адміністративний орган під назвою Дадзьокан (дослівно – Велика державна рада). По суті, це вищий орган виконавчої влади, до якого, крім голови, входили два його помічники (лівий і правий міністри) і голова Дайнагонкьоку (Колегія державних радників). Колегія державних радників – дорадчий орган при прем'єр-міністрі, до складу якого входили чотири старших і три молодших державні радники (сьонагон), а також апарат у складі

чотирьох секретарів і десятих писарів. Очолював Колегію – Дайнагон (старший державний радник) [1, с. 169].

Японська держава складалася з провінцій, кількість яких могла змінюватися залежно від успіхів чи невдач військових походів. Наприкінці VII ст. існувало приблизно 68 провінцій і дві окремі області – Кінкі й Сайкандо. Виокремлення Кінкі в окрему область було зумовлене фактором безпосереднього підпорядкування п'яти провінцій (Ямато, Ямасиро, Сецу, Каваті, Ідзумі) імператорській владі. Ці п'ять провінцій вважалися форпостом влади імператора, його незаперечною вотчиною, звідси розпочиналися військові походи й сюди повертались у будь-якому випадку. Особливістю області Сайкандо було володіння правом встановлювати й підтримувати дипломатичні зносини з іноземними державами (у той час це Китай і Корея). Утім, жодних сюрпризів щодо не прогнозованої зовнішньої політики Сайкандо не передбачалося, оскільки область очолював один з синів імператора. Зазначимо, що система державної влади в областях і провінціях була організована ідентично центральній владі, фактично була її моделлю на місцях. Хоча структура деяких органів не була відтворена в повному обсязі, але функції виконувались: наприклад, у Сайкандо замість Ради у справах синто (Дзингікан) був головний жрець синто (сюсин) [1, с. 169].

Стаття 2 розділу I Кодексу, що стосувалася молодших синів імператора й васалів, закріпила одну особливість, а саме ймовірність володіння почесним званням без обіймання посади. Так, особа користувалася всіма відповідними цій посаді привілеями, але не виконувала функцій.

Першому молодшому рангу відповідали посади старшого міністра, на яку часто призначалися сини імператора першої групи.

Другому молодшому рангу відповідали посади лівого й правого міністрів.

Третьому старшому рангу відповідали посади державного радника. Зазначимо, що сини імператора третьої й четвертої груп могли бути призначені на будь-яку з перерахованих посад, а особи, які не перебували в прямій кровній спорідненості з імператором, повинні були мати третій ранг для призначення на ці посади, але їх не призначали вище старшого радника.

Четвертому старшому рангу відповідали посади наставника спадкоємця престолу, міністра центральних справ, міністрів семи міністерств. Катайсиден – наставник спадкоємця престолу – виконував важливу й почесну роль, нерідко був у кровних зв'язках з імператорською родиною. Міністр центральних справ був особою, наближеною до імператора, і тому в ієрархії розташовувався вище всіх інших міністрів. До семи міністерств належали: міністерство церемоній, громадянської адміністрації, військово-фінансів, юстиції, імператорського двору та народних справ.

Четвертому молодшому рангу (верхній ступінь) відповідали посади голови Палати цензорів, лівого й правого старших управителів, голови Ради з питань синто (Дзингікан), управителя будинку дружини імператора, управителя будинку спадкоємця престолу. Палата цензорів (Дадзьоін) виконувала функції сучасної прокуратури, стежила за моральною складовою в суспільному житті. Голова Дадзьоін користувався правом робити пряму доповідь імператору, без посередництва

Державної ради. Палата цензорів нараховувала 55 працівників.

У складі Державної Ради (Дадзьокан) були власні виконавчі органи – ліве та праве управління справами. Кожне з управлінь мало у своєму підпорядкуванні чотири міністерства: лівому управлінню підпорядковувалося міністерство центральних справ, громадянської адміністрації, народних справ і церемоній; правому – військове, юстиції, фінансів та імператорського двору [1, с. 171].

Рада з питань синто мала широкі повноваження, які перевищували повноваження Державної ради в тому сенсі, що в компетенції Дзингікану перебували всі синтоїстські храми та жреці, здійснення головних обрядів, усі палацові релігійні церемонії, у тому числі посвята в імператори [1, с. 171].

Відзначимо, що синтоїзм у той час вже не був єдиною монопольною релігією в Японії, хоча мав широкий вплив і державну підтримку. Буддизм набував популярності в колах заможної верхівки японського суспільства і з часом отримав певну державну підтримку. Тому було створене спеціальне управління у справах буддизму й іноземців, яке входило до складу міністерства громадянських справ. Назва цього управління підкреслює обставину, що буддизм був запозиченою релігією, яка не асоціювалася з автентичною місцевою культурною традицією.

П'ятому старшому рангу відповідали посади лівого й правого управителів столиці, яка традиційно була поділена на дві частини. Лівий і правий управителі формально були рівними за рангом, хоча перший вважався вищим. До 710 р. не існувало постійної столиці, поки не було збудоване м. Нара. Згідно з традицією до цього часу кожний новий імператор обирав собі нове місце проживання, яке й ставало столицею.

П'ятому молодшому рангу відповідали такі посади: 1) гагакуто – начальник музичного управління (гагакурьо); 2) гембато – начальник управління у справах буддизму та іноземців; 3) сюкейто – начальник рахункового управління (займалось обліком надходжень і витрат з усіх податків (окрім земельного), а також їх збалансуванням); 4) сюдзейто – начальник податкового управління, яке відало обліком надходжень і витрат зерна (в основному рису) в імператорських сховищах; 4) дзусьото – начальник архівного (бібліотечного) управління (дзусьорьо), у якому зберігалися рукописи, документи, карти, креслення, а також копії буддистських сутр; 5) котайсі но гакусі – учитель спадкоємця престолу; санвіто – начальник управління придворних рангів, санвірьо (велися записи придворних рангів, які були надані цивільним і військовим особам); 6) онгьото – начальник астрологічного управління (онйорьо), яке підпорядковувалося міністерству центральних справ (управління проводило дослідженнями з астрології, метеорології, складали календарі й контролювали роботу годинників; у штаті – 12 віщунів, 30 учнів-астрологів, а загалом – 88 осіб). Начальник астрологічного управління, незважаючи на підпорядкування міністерству центральних справ, мав право робити пряму письмову доповідь імператору, коли були виявлені чи передбачались певні незвичайні явища.

П'ятому молодшому рангу також відповідала посада начальника управління справами царської сім'ї (Сьосинсьо). До обов'язків управління входило ведення генеалогічних записів імператорського роду, що забезпечувало ясність процедур

передання влади. Крім того, важливість генеалогічних записів була зумовлена тим, що на їх підставі проводилося надання синам імператора найвищих придворних рангів, що, у свою чергу, створювало підстави для користування різними за площею земельними наділами.

Естетична складова життя імператорського двору потребувала функціонування спеціального управління живопису. Начальник цього управління (гакосьо) також мав п'ятий молодший ранг. До обов'язків управління належало написання картин та малюнків для імператорського двору, а також забезпечення малярів відповідними матеріалами. Про масштаби роботи управління можна зробити висновки, виходячи з його штату – 84 особи.

У складі міністерства фінансів перебувало ливарне управління, яке займалось плавленням металів (мідь, залізо, срібло, золото) для забезпечення потреб імператорського двору у відповідних виробках. Пізніше ливарне управління (тендзюсі) стало основою для появи монетного двору.

Варто зазначити й про розвиток медицини, що виявилось у функціонуванні аптекарського управління. До обов'язків управління належало лікування імператора та його родини, а також приготування ліків і виготовлення парфумерії. Штат складав 27 осіб.

Як бачимо, багато сфер японського суспільного життя вже були детально регламентовані законом у той час, про що ми неодноразово ще зазначимо й конкретизуємо.

П'ятому молодшому рангу також відповідала посада начальника управління імператорських усипальниць. До функцій управління належало поховання імператорської родини, проведення поминальних обрядів, ведення реєстру імператорських склепів та керівництво охоронцями склепів. Така охорона проводилася, напевно, також тому, що імператора ховали зі значними багатствами.

Окремо функціонувало управління фінансових зборів, або «управління штрафів». Начальник управління також мав п'ятий молодший ранг. До функцій управління належав розподіл конфіскованого (за вироком суду) і покинутого майна, стягнення штрафів, викупів (замість покарань). Штат – 25 осіб [1, с. 177].

Життя в межах імператорського палацу потребувало великої кількості обслуговувального персоналу. Головним чином це були дівчата симпатичної зовнішності віком до 30 років, які походили з провінційної знаті. Їх називали унеме, а тому діяло окреме управління у справах унеме. Вони перебували на службі в імператорському палаці, як правило, заздалегідь визначений строк. Така система дозволяла забезпечити, на нашу думку, владну інтеграцію провінційної знаті у вертикаль імператорського впливу. До певної міри, це нагадує практики, що склалися пізніше, які відомі в японській історії як система заручництва (коли провінційні феодали тривалий час вимушені були проживати в столиці, а повертаючись у рідні місця, залишали в ній членів своєї родини).

На час створення Кодексу законів Японія була ще надто далека від політичного об'єднання, що означало фактичне існування непідконтрольних імператорській владі територій і сил. Одним з остаточно не завойованих племен було хаято, яке проживало

на півдні острова Цукусі (сучасний острів Кюсю). Тому функціонувало окреме управління у справах хаято. Одним з методів інтеграції хаято в орбіту японської держави було започаткування строкової однорічної військової служби представників племені в центральному війську.

Стосунки між людьми в межах імператорського палацу були регламентовані етикетом, що виявилось у діяльності управління придворного етикету. Головним завданням цього управління було стежити за дотриманням правил поведінки, увічливості, кольорів одягу, інших аспектів і деталей, що прямо вказували на приналежність суб'єктів стосунків до різних шаблів в ієрархії.

Окрему увагу приділимо розвитку в тогочасній Японії системи освіти, яка мала державну підтримку й була регламентована на рівні Кодексу законів «Тайхорьо». Освіта була важливим критерієм відповідності особи обійманій посаді, тому всі без винятку чиновники мали освіту, а також проходили регулярну атестацію освітньою системою, що створювало підстави продовжити працювати на відповідній посаді, отримати підвищення або пониження. З цією метою функціонувало управління державної вищої школи (Дайгакурьо), яке входило до складу міністерства церемоній. Це управління одночасно виконувало функції центрального навчального закладу й адміністративного органу, який спрямовував роботу освітніх закладів у провінціях. Кожна провінція мала школи для навчання місцевих чиновників, їхньої періодичної атестації, у яких навчалось від 20 до 50 учнів. Освіта мала цілком прикладний характер, була спрямована на формування уявлення чиновників про себе й довколишній світ, стосунки між людьми в суспільстві, засади управління ним та державою. Освіта мала гуманітарну спрямованість, що цілком відповідає сучасним тенденціям підготовки кадрів для державного управління. Перш за все, це виявлялось у вивченні китайської, переважно конфуціанської, класичної літератури. Головними працями, на які звертали увагу, були: «П'ятикнижжя» («Іцзин» – «Книга змін» (VIII–VII ст. до н. е.), «Шуцзин» – «Книга історії» (VI–V ст. до н. е.), «Шицзин» – «Книга пісень» (XI–XII ст. до н. е.), «Ліцзи» – «Книга постанов» (IV ст. до н. е.), «Чуньцю» – «Весна та осінь» (VI–V ст. до н. е.) [1, с. 173]. Функціонувало управління вищої школи, яке здійснювало навчання каліграфії, математики, текстів класичної літератури, проведення іспитів для студентів, свят на честь Конфуція. Основним предметом навчання в межах вищої школи була кейге – наука про китайську класичну літературу.

Крім перерахованих вище, п'ятому молодшому рангу відповідали посади начальників управлінь водопостачання (Сюсуйсі), з постачання двору рослинними оліями й тваринним жиром (Сююсі), палацового управління, управління з фарбування.

Сьомому старшому рангу відповідали посади начальника управління прикордонної варті (Сакіморі но камі), головного синтоїстського жреця (Дадзай сюсин), подорожуючого інспектора Палати цензорів (Дандзьо дзюнсай), старшого поштаря (Дайсюрей), молодшого викладача (Дзьокьо), головного соєвара (Сюсьо), головного відповідального за фрукти (Сюкахей). Сакіморі но камі відповідав за охорону південних та південно-західних кордонів держави Ямато, а перебував у

підпорядкуванні головного намісника області Сайкайдо. Дадзай сюсін виконував також адміністративні функції з управління синтоїстськими храмами та жрецькими по всій державі. Подорожуючі або мандрівні інспектори Палати цензорів (штат – 10 осіб) виконували функцію нагляду безпосередньо в провінціях і не перебували постійно в столиці. Обов'язками поштарів були видавання й отримання службових дзвоників (перепусток), службових печаток (для кур'єрської пошти) і спеціальних етикеток для використання державних поштових коней.

Сьомому молодшому рангу відповідали посади старшого викладача (ученого) китайської літературної мови (Онхакусі), ученого-календариста (Рекіхакусі), ученого-математика (Санхакусі), ученого-каліграфа (Сьохакусі), ученого-заклинателя (Сюго хакусі), ученого хронолога (Рококу хакусі). Головним обов'язком ученого-календариста було складання місячних календарів за китайським зразком. Учений-математик займався обчисленнями на китайських рахівницях (суаньпан), а також навчав цьому учнів. Правильне написання ієрогліфів було надзвичайно відповідальною справою, якою займався вчений-каліграф і яка водночас претендувала на вид мистецтва для задоволення естетичних потреб. Учений-заклинатель виконував функції лікаря методами заклинань, які в той час були поширені та сприймалися як належно рівні прийомам традиційної сучасної нам медицини. Учений-хронолог контролював роботу годинників і годинникарів.

Розділ II Кодексу має назву Штати відомств. Саме цей розділ надає найбільш повне уявлення про адміністративний апарат держави Ямато.

Стаття 1 цього розділу регулює діяльність Ради у справах релігії синто. У цій статті чітко виписані повноваження голови Ради, які полягають у віданні храмовими службами небесним і земним синтоїстським богам, іменними списками синтоїстських жреців, храмових службовців, святами «великого куштування нових плодів» та «умиротворенням духів предків», жрицями, віщунами, а також вирішенням інших справ Ради. Голова Ради отримував четвертий молодший ранг нижнього ступеня, а сама Рада посідала найвище місце в ієрархії з-поміж інших установ.

У статті 2 розділу II визначені повноваження Державної Ради як інституту й чиновників як посадовців. Державну Раду очолював старший міністр, який повинен був бути прикладом для всієї Ради й докласти зусиль для віднаходження рівноваги між позитивним і негативним. У Кодексі було записано, що якщо немає такої людини в цей час, то посаду потрібно залишити вакантною. Державна рада мала чітко організовану ієрархічну структуру: старший міністр – голова ради; двоє його помічників (заступників): лівий (перший) і правий (другий); Колегія старших державних радників (дайнагонкьоку), підпорядкована безпосередньо старшому міністру; два управління справами (секретаріати – дайбенкаї) – лівий (перший) і правий (другий), підпорядковані колегії радників; вісім міністрів, чотири з яких були підконтрольні лівому управлінню справами, а чотири – правому управлінню справами [1, с. 193].

Стаття 2 розділу II стосувалася також лівого міністра Державної ради, який був уповноважений контролювати всі державні справи, спрямовувати державну політику, стежити за належним проходженням усіх справ у Державній раді, а в разі потреби –

змінювати неправильні рішення Палати цензорів. Обов'язки правого міністра, згідно з Кодексом, були тотожними обов'язкам лівого міністра, проте фактично він був його помічником. Старші державні радники брали участь в обговоренні всіх справ, надавали поради імператору, виголошували його волю, а також перебували в його близькому оточенні. Обов'язком молодших державних радників було надання порад імператору у малих справах. Вони також відповідали за видавання й отримання службових поштових дзвоників, поштових етикеток, кур'єрських торбин, а також державних печаток. Зазначимо, що функціонування поштової служби було юридично визначене в Ямато в середині VII ст. Маніфестом Тайка (646 р.). Діяльність поштової служби є важливим критерієм становлення інституту централізованої держави та влади, оскільки вертикаль регулювання поштового зв'язку пронизувала всю структуру адміністративного управління, починаючи від молодшого державного радника й закінчуючи керівником поштового відділення. Правий і лівий старший управителі виконували функцію посередництва між Державною радою й міністерствами. Штат Державної ради нараховував 230 осіб, з них 38 мали придворні ранги, а 192 були безранговими чиновниками.

У статті 3 визначені повноваження Міністерства центральних справ. У складі Міністерства було десять управлінь різних за розмірами. Головні обов'язки міністра полягали в наданні порад імператору й переданні його розпоряджень до виконання, складанні історії держави, веденні реєстру іменних списків осіб жіночої статі імператорського роду й іменних списків буддистських монахів і монахинь, несенні відповідальності за реєстр населення в усіх провінціях і податкові книги. Про важливість міністерства центральних справ можемо зробити висновок, виходячи з кількості задіяних у ньому працівників – 242 особи [1, с. 195].

З метою організованого зберігання, накопичення й передання інформації існувало архівне управління. У той час багато нових знань отримувалися переважно з Китаю, а тому на рівні Кодексу було визначено, що архівне управління займається зберіганням китайських класичних творів, рукописів і мап. Крім того, управління відповідало за збирання інформації та приведення в порядок державних хронік, а де-факто було безпосередньо задіяне у створенні писаної історії держави. У складі архівного управління був архів, бібліотека й цех з виробництва паперу.

У статті 13 визначені повноваження міністерства церемоній. До обов'язків міністерства належало ведення іменних списків чиновників, призначення їх на посади й подальший рух по службових щаблях, ведення записів про придворні ранги, надання рекомендацій про нагородження за заслуги земельними ділянками або речами, піклування про державні школи, проведення іспитів для кандидатів на державну службу, видання заробітної плати чиновникам, ведення реєстру земель, які передаються в спадок, благородних сімей та ін. У складі міністерства церемоній було два управління – державної вищої школи й рангів.

У статті 16 визначені обов'язки міністерства громадянської адміністрації. Компетенція цього міністерства стосувалася сфери цивільного життя в державі, а переважно – питань про родові титули аристократії, наслідування спадщини, шлюби, прийом іноземних послів, вирішення спорів про родоводи. У штаті міністерства

перебувала 521 особа.

У статті 18 визначені повноваження управління у справах буддизму та іноземців. Буддизм був іноземною запозиченою релігією, яка почала поширюватись з VI століття н. е. Управління було відповідальним за храми, реєстр монахів і монахинь, проведення буддистських релігійних служб, зустріч і прощання з іноземними гостями, надання їм житла та іншої допомоги. Аналіз положень Кодексу, що стосуються релігійного життя, свідчить, що держава Ямато мала світський характер. Це виявляється в тому, що релігійне життя традиційно з давніх часів регулювалося законами держави, найвищі посади у синтоїстській і буддистській ієрархії обіймали представники імператорського роду, межі економічної самостійності храмів регулювалися державою.

Релігійний фактор відігравав неабияку роль у політичному житті впродовж усієї історії Японії. Зафіксовані численні приклади воїнів-монахів і храмів, які нерідко виходили з орбіти впливу центральної влади, проте, як правило, потрапляли під вплив конкурентних з центральною владою феодалів. Християнство не отримало поширення в Японії, і однією з головних причин, напевно, була його заборона на державному рівні впродовж тривалого часу, що втім, може бути предметом окремого дослідження.

У статті 21 визначені повноваження міністерства народних справ. Компетенція міністерства полягала у веденні реєстру населення у всіх провінціях, контролі за трудовою повинністю, складанні записів про добродійних синів, що створювало підстави для надання нагород і звільнення від сплати податків. У цілому, міністерство відало всією сферою народного господарства, а саме відповідало за земельний фонд, дороги, переправи на річках, земельні ділянки, ліси та ін.

У статті 24 визначені повноваження військового міністерства. Можемо констатувати ідентичну до інших міністерств та управлінь логіку визначення компетенції цього міністерства, але в площині тільки військової справи. Повноваження полягали у складанні іменних списків, атестації, переміщенні й підвищенні службовими щаблями старшого командного складу. Також міністерство формувало списки військовослужбовців, проводило записи щодо їхніх придворних рангів. Військовому міністерству підпорядковувалися територіальні військові загони й прикордонна служба. Усього у складі центрального апарату міністерства було 198 осіб.

Зупинимось на діяльності міністерства юстиції, яке мало у своєму підпорядкуванні два управління. Компетенцією міністерства було розслідування кримінальних справ, визначення видів покарань, ведення списків вільних і невільних людей, накладання арешту й забезпечення тюремного ув'язнення злочинців, стягнення боргів, а також перегляд вироків. Міністерству підпорядковувались суди, які діяли за територіальним принципом. Зазначимо, що міністерство не мало права розглядати справи, що стосувалися вельможних родів і чиновників, які мали п'ятий придворний ранг і вище. Така практика повністю відповідала духу станового феодального суспільства.

Стаття 32 розділу II Кодексу врегулювала повноваження тюремного управління.

Відомо, що держава – єдиний інститут, який має право застосовувати легітимне насилля щодо населення, громадян. Тому законодавчо врегульоване функціонування системи здійснення покарань є додатковим важливим критерієм, що свідчить про становлення й розвиток держави в Японії як політичного інституту в сучасному розумінні. Тюремне управління було відповідальним за ув'язнення злочинців, каторжні роботи, заохочення населення до дотримання правопорядку й здійснення покарань у разі його порушення. Найбільш поширеними покараннями були биття батоном чи бамбуковими палицями, каторжні роботи, заслання на безлюдний острів, смертна кара [1, с. 206].

У статті 33 розділу II визначені повноваження міністерства фінансів, яке було відповідальним за економічну сферу життя в державі. У складі міністерства було п'ять управлінь: ливарне (25 осіб), господарське (40 осіб), лакувальне (30 осіб), швацьке (14 осіб) та ткацьке (22 особи). Центральний апарат міністерства нараховував 174 працівники. Базовими функціями міністерства були регулювання цін на ринках купівлі й продажу товарів, збирання подушних податків в усіх провінціях, чеканка монети, операції з дорогоцінними металами – золотом і сріблом та ін.

Структуроване й вертикально ієрархізоване японське суспільство з давніх часів органічно потребувало визначеності соціальних ролей, статків, процедур заміщення вакантних посад, критеріїв відповідності кандидатів. Така ситуація створювала можливості для передбачення майбутнього, контролю над ним, упевненості за себе й свою родину, позбавлення від надмірних амбіцій та ілюзій у традиційному феодальному суспільстві. Наперед визначений, чітко виписаний формат взаємин, що приймався усіма соціальними групами як належний, органічно притаманний і бажаний, виконував функцію гармонізації стосунків у суспільстві. Такий висновок випливає з аналізу джерела, яке було створене представниками політичної еліти, що була об'єктивно ангажована й зацікавлена в легітимації влади, збереженні наявного порядку речей. Утім, у цьому відношенні аналіз японської суспільно-політичної думки принципово нічим не відрізняється від аналізу європейської, представники якої нерідко були залучені в активне політичне життя. Тому політична наука має справу з історією ідей і відповідних практик найбільш впливових у той час людей у державі, а про думки решти членів суспільства, мабуть, ми можемо лише здогадуватися.

Література:

1. Свод законов «Тайхоре», 702 – 718 гг. ; I–XV законы / Вступ. статья, пер. с древнеяпон. и ком. К. А. Попова. – М. : Наука, 1985. – 368 с.
2. *Иэнага Сабуро*. История японской культуры / Иэнага Сабуро ; пер. с япон. Б. В. Поспелова. – М. : Прогресс, 1972. – 228 с.
3. *Крофтс А.* История Дальнего Востока. Восточная и Юго-восточная Азия / А. Крофтс, П. Бьюкенен ; пер. с англ. А. И. Куприна. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2013. – 571 с.
4. *Нукария К.* Религия самураев. Исследование дзен-буддийской философии и практики в Китае и Японии / К. Нукария. – СПб. : Наука, 2003. – 245 с.
5. *Рубель В. А.* Японська цивілізація : традиційне суспільство і державність / В. А. Рубель. – К. : Аквілон-Прес, 1997. – 256 с.